

Eski Türklerde Ölü Yakma!

SerKan

Türklerde M.S. 6.yy.dan önce, ölenler, atları ve kıymetli eşyaları ile birlikte yakılır ve külleri bir kaba konarak saklanır, mevsime göre İlkbahar veya Sonbaharda daha sonra bir yere / mezara gömülür, “kül mezarı” diyebileceğimiz bu yerin üzerine ise bir tapınak veya abide dikilerek üzerine ölenin kendisine veya hayatta iken yaptığı savaşlara dair tasvirler yapılır, ağıtlar yazılırdı. Mezarlardaki arkeolojik analizler, 6.yy.dan sonraki dönemlerde Türklerde toprağa gömme şeklinin en yaygın gelenek olduğunu göstermektedir. Gerek Çin ve Arap kaynakları, gerekse bulunan mezarların incelenmesi, Türklerde cesedin yakılması usulünü en çok uygulayanların, Türklerin en eski boylarından olan Kırgızlar; ilk başladığı ve yayıldığı, en çok tatbik edildiği bölgelerin ise “ilk Türklüğün meydana çıktığı bir yer ve ayrıca Kırgız’ların yurdu” olan Yenisey / Kem ırmağı vadileri ile Kuzey Altaylar bölgeleri olduğunu göstermektedir. Hatta B. Ögel, “Orta Asya’da ölüleri yakma âdeti yalnızca Kırgızlar’da vardı” yorumunu yapmaktadır. Antropolojik olarak da tam bir homojenlik arz etmeyen o dönemki Kırgızlarda bu gelenek şu şekilde idi: Bir kişi öldüğü zaman, onun ölümünden dolayı matem alameti olarak yüzleri kesme, yırtma gibi âdetler yoktur; ölen kişilerin etrafında toplanılarak ağlanır, sonra ceset yakılır; bir yıl sonra kemikleri toplanarak üzerinden atlanır ve bir mezar yapılarak oraya defnedilir, ağlamalar da böylece son bulurdu. Nitekim Yenisey ırmağı kollarından Abakan bozkırlarındaki bazı Kırgız kurganlarında yanık izlerine de rastlanılmakta idi. Ögel’in yorumuna göre, Kırgızların ülkesi, gerek Batıdan İran ve Mazdaizm tesirine, gerekse çok önceki tarihlerden beri Çin kültürü etkisine açık idi. Daha sonraları bölgede Çin kolonileri bile gözükmeye başlamıştı. Ancak,

bu kadar kısa zamanda Çin tesirlerinin, “ölü yakma” gibi, bir milletin âdetlerinde ve manevî inançlarında derin izler bırakacak kadar tesirli olduğunu düşünmek de son derece zordur. Kırgızlarda görülen ölenleri yakma ve ölümlere maske yapma gelenekleri eskiden Çin’de de mevcuttu ve bu bölgeler de çok eski dönemden beri Çin tesirlerine açık bulunuyordu; ayrıca Yenisey ve Kırgız bölgelerinde bu dönemde artık Çin kolonileri de görülmeye başlamıştı. Kırgızlar, ateşin temizleyici özelliğine inanıyorlar; ölümlerini yakmak suretiyle, ölen kişilerin kirlerinden ve işlemiş oldukları günahlarından arındıklarına inanıyorlardı.

Öyle anlaşıyor ki, Türklerde cesedi yakma gelenekleri erken dönemlerden itibaren daha çok Hunlarla ilgili gözükmemektedir. Altaylarda ve Orhun bölgelerinde otururken bu geleneği uygulayan Asya Hunları, bundan sonra gittikleri her yere de bunu götürmüşlerdi. Çünkü Hunların, yalnızca Çin ile değil, aynı zamanda Doğudaki ve Batıdaki birçok komşu kavim ve devletle de doğrudan münasebetleri vardı. L.N. Gumilev, eski “toprağa gömme” adedinin terk edilip, M.Ö.II-M.S.IV.yy.lar arasındaki “Taştık Kültürü”nün bir özelliği olan bu “ölü yakma” geleneğine geçilmesini dinî tasavvurların intikal etmesi olarak yorumlamaktadır. M.S. III-IV.yy.dan itibaren Orta Asya’dan gelen boyların ve Hunların Güney Rusya ve Karadeniz kuzeyine ve Orta Avrupa’ya geçmesiyle beraber, Macaristan sahasına geldikten sonra da buralarda “ölü yakma” âdeti başlamıştı. İran tesiriyle bu âdetin görüldüğü Alanlar’da bile Orta Asya boylarının köklü kültürel tesirleri vardı. Aynı şekilde, İran’ın doğusuna ve Orta Doğu’ya doğru ilerleyen Hunlar’ın da Kionit kralının oğluna yapılan merasimde olduğu gibi bu “ölü yakma” yı devam ettirdikleri görülebilir:

Eski Türklerde ve özellikle Amida’daki örnekte olduğu gibi Hun’larda ölen kişinin cesedinin yakılması ve sonrasındaki uygulamalar; Kionit kralı Grumbates’in oğlu için verilen teferruatlı bilgiler, gerek Avrupa Hunları, gerekse Orta Asya’dan Asya Hunları hakkında elde edilen arkeolojik buluntulara da büyük ölçüde

tevâfuk etmektedir. Avrupa Hunları'na âid arkeolojik buluntulardan başka, Kuzey Kazakistan sahasında Omsk bölgesine yakın Jelezinka köyü yakınında Neolitik dönem kabilelerine ait az sayıda buluntular, Tacikistan sahasında Bişkent vadisinde Bronz çağına âid erken dönem Tulhar kurganlarında ve Tanrı Dağları bölgesi kabilelerine ait M.Ö. II.bin Bronz çağı döneminden kalma kurganlardaki buluntular, Fergana bölgesinde M.Ö.X.-VIII.yy.lara ve erken göçebelere ait Tagisken kültürü buluntuları, Pakistan'da Gandhara bölgesinde M.Ö.II.binden I.bin ortalarına kadar uzanan dönemlere ve yine Bronz çağına ait mezarlarda rastlanan: ölenin kemiklerinin yakılması ve küllerinin muhtelif türden kavanozlara konması geleneğini gösteren buluntular, Orta Asya'nın doğu kısımlarında ve Çin'in Kansu bölgesinde yine Bronz Çağına ve bölgedeki koyun besleyen bir kavime, muhtemelen Ch'iang'lara ait Siwa kültürü buluntuları ve Kara-şahr ile ilgili olarak Çin kaynağı Chou-shu'nun verdiği tarihî bilgiler, Hunlarda ve hem-civar kültürlerde en eski dönemlerde bile cesedi yakma örneklerine işaret etmektedir. Bu geleneğin Hunlarda ve Türklerde "ölü gömme" kadar fazla yaygın olmaması, Ögel'e, "ölü yakma"nın daha çok "yalnızca devleti kuran ve idare eden soylu (Hun ve Türk) hanedanlarında" görüldüğü izlenimini veriyor.

